Natalia BEG

Prilog poznavanju starih podova otoka Krka i Raba: primjer podnih pločica crkve sv. Stjepana u Dobrinju i vile Antoinette u gradu Rabu

Natalia BEG, mag.
Mundanije
HR – 51 280 Rab
beg.natalia@gmail.com

UDK / UDC
691.4(497.5-3 Krk/Rab)
Primljeno / Received: 15. XI. 2024.
Prihvaćeno / Accepted: 15. XII. 2024.
Prethodno priopćenje / Preliminary communication
DOI: https://doi.org/10.58173/kz.79.2

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons CC-BY-NC-SA 4.0.
This work is licensed under a Creative Commons CC-BY-NC-SA 4.0. International License.

Originalne podove iz vremena gradnje neke crkve ili privatne kuće danas je teško naći jer su rijetko sačuvani. Ako su i sačuvani, ponekad je teško doći do njih ako se radi o privatnim kućama ili vilama. Međutim, neki su ipak dostupni te poznati javnosti zahvaljujući ljudima koji su ih dokumentirali. U ovom tekstu upoznat ćemo se s primjerima na području otoka Krka i grada Raba koje ćemo dovesti u vezu s primjerima u većim dalmatinskim gradovima i Zagrebu. Podovi su odabrani s obzirom na motiv koji se na njima pojavljuje te materijal od kojeg su izrađeni. Riječ je o istom ili vrlo sličnom motivu koji nalazimo u interijeru nekoliko zgrada različitih namjena smještenih na različitim lokacijama.

Ključne riječi: *stari podovi, Bedekovčina, tvornica Zagorka, vila Antoinetta, crkva sv. Stjepana, Dobrinj.*

Podovi u interijerima tijekom vremena

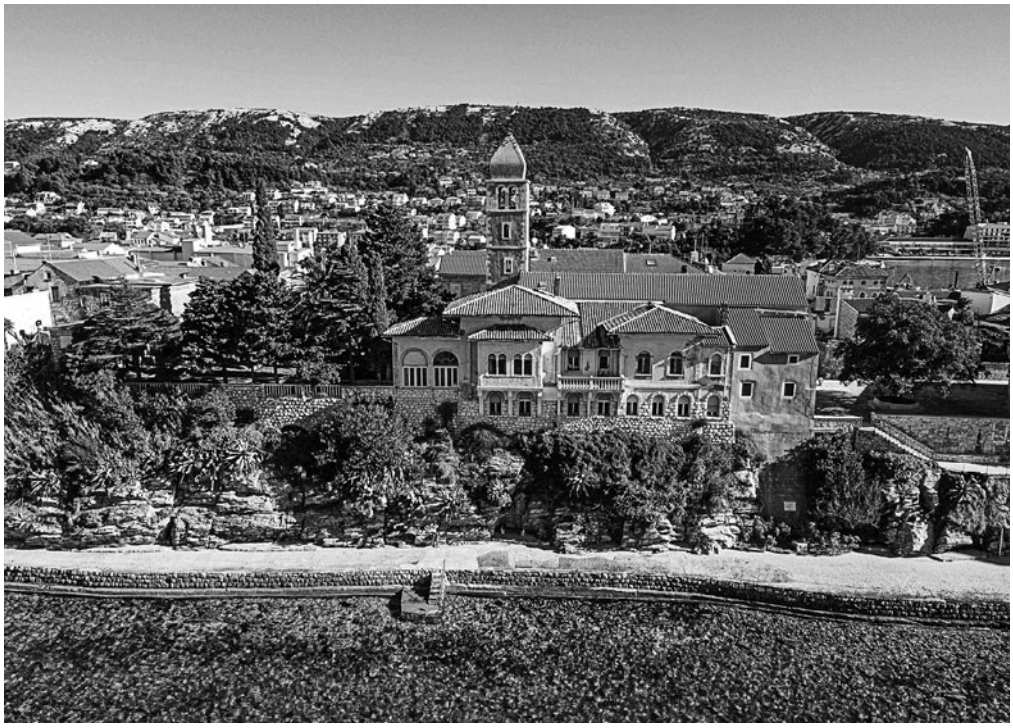
Podovi u prostorima za čovjekov boravak nisu oduvijek bili popločani kao što je to slučaj u današnje vrijeme. Nekad su podovi bili zemljani. Na antičkim prikazima možemo vidjeti podove koji su popločani, ali to je obično bio slučaj kod imućnijih pripadnika društvenog sloja. Pločice

dekorirane raznim umetcima počinju biti u upotrebi u 14. stoljeću. Pločice s olovnom bazom, prekrivene glazurom od emajla, javljaju se u 16. stoljeću. U 17. stoljeću upotreba keramičkih pločica široko je raširena pa ih tako imaju i skromna kućanstva, a ne samo ona imućna. Upotreba parketa počela je u 14. stoljeću, a pomodan je postao u 18. stoljeću.[1] U antičkom svijetu podovi su bili popločani raznim materijalima, ovisno o platežnoj moći, od opeke do luksuznog mramora. Također, znali su biti dekorirani raznim motivima izvedenima u mozaik tehnici. Kao neke od brojnih primjera možemo navesti mozaik u Kartagi u rimskoj vili iz 4. stoljeća nakon Krista (vila zemljoposjednika Julija)[2] ili brojni mozaici otkriveni u Starom Gradu na otoku Hvaru.[3] Nalazi rimskih podova su brojni i različiti, najčešći je tip poda popločanog vapnenom žbukom s primjesom opeke.[4] Također, često nalazimo i *opus spicatum* sastavljen od opeke.[5] U novije vrijeme upotreba pločica dobiva na popularnosti u vrijeme secesije, koja je koristi i kao dekorativni element na pročeljima zgrada.[6] Najpoznatije tvornice pločica krajem 19. i početkom 20. stoljeća u bližoj okolici bile su tvornica Zagorka, Bedekovčina,[7] tvornica cementa Gilardi – Bettiza, Split,[8] tvornica Zsolnay keramike u Mađarskoj, Budimpešta,[9] tvornica Josipa Kaline, Zagreb.[10]

Tvornice građevne keramike Kalina, Bedekovčina i Gilardi-Bettiza

Sam pojam građevne keramike podrazumijeva sve proizvode od zemlje koji mogu biti modelirani i pečeni, ocakljeni te u arhitekturi imaju funkcionalnu i dekorativnu namjenu. Mogu biti dijelovi interijera, ali i eksterijera neke građevine. Svoj zamah građevna keramika doživljava u razdoblju secesije te u to vrijeme zapaženu ulogu imaju tvornica Zagorka iz Bedekovčine, tvornica Josipa Kaline iz Zagreba i tvornica cementa iz

[1] BRAUDEL 1981, 294.
[2] MCKAY 1984, 173.
[3] BUŽANČIĆ – JELIČIĆ RADONIĆ – KATIĆ – MAROEVIĆ – RENDIĆ MIOČEVIĆ 1995, 11-158.
[4] ČAUŠEVIĆ-BULLY – VALENT 2015, 124.
[5] ČAUŠEVIĆ-BULLY – BULLY 2020, 92.
[6] BAGARIĆ 2006, 276; JURIĆ 1995, 52.
[7] BAGARIĆ 2018, 1-19.
[8] SAPUNAR 1981, 105-111.
[9] https://www.zsolnay.hu/pages/thehistory (pristupljeno: 26. I. 2024.).
[10] BAGARIĆ 2004, 85.

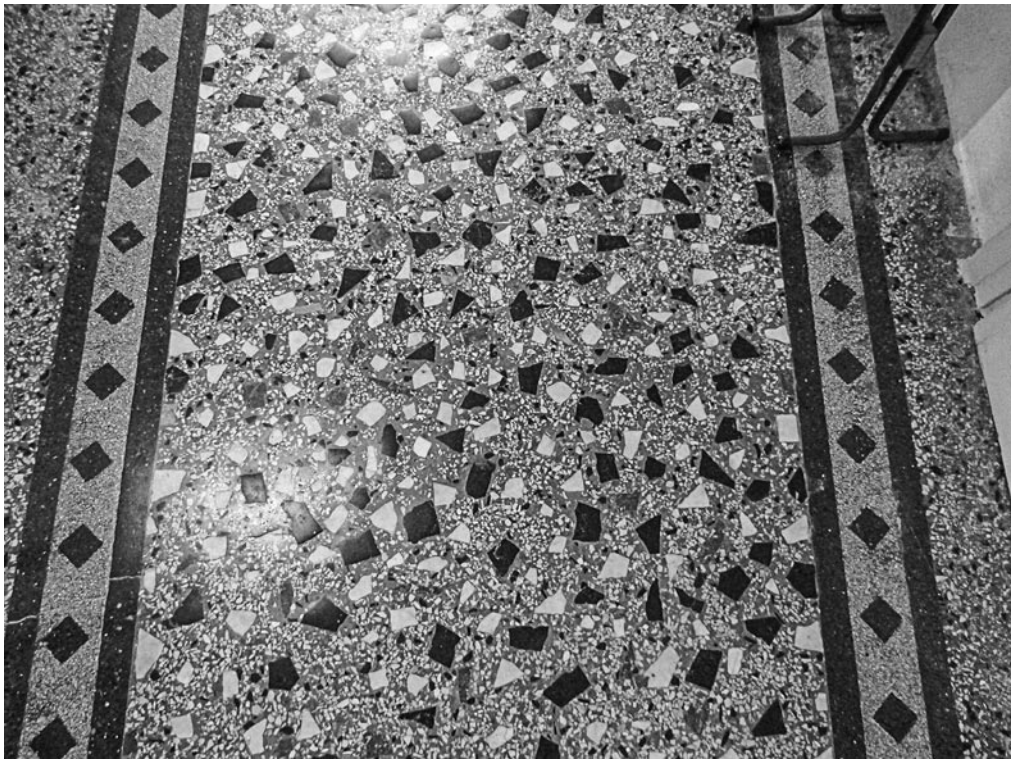

Sl. 1. Vila Antoinetta (Maharzeva vila) (foto: Marko Mihelčić)

Splita Gilardi-Bettiza. Zahvaljujući njihovoj djelatnosti, veći broj realizacija izvedbe proizvoda bio je od domaćih tvornica, nego od uvoza proizvoda izvana. Na proizvodnoj sceni javljaju se manje tvornice kao što su pećarske radionice Štampfla, Čatera, Janče, Krauthakera, Schulhofa, Mullera i Tischlera. Ipak, tvornica Kalina u tom je razdoblju bila mnogo dominantnija.

Tvornica Kalina osnovana je 1885. godine. Od 1890. godine djeluje u novom postrojenju, tek sagrađenom na Ksaveru. U početku proizvodi keramičko posuđe i peći, ali se već 1890. godine odustaje od proizvodnje posuđa. Naglasak se stavlja na proizvodnju C*hamotte* i *Fayence peći*. Josip Kalina bio je utemeljitelj i vlasnik tvornice, no on umire 25. siječnja 1905. godine te upravljanje postrojenjem prepušta sinu Gustavu. Godinu nakon toga zastupstvo tvornice Gustav Kalina prepušta Arminu Schreineru, koji tada zastupa dvije najvažnije domaće tvornice za proizvodnju građevne keramike, tvornicu Kalina i tvornicu Zagorka.[11]

[11] BAGARIĆ 2004, 85.

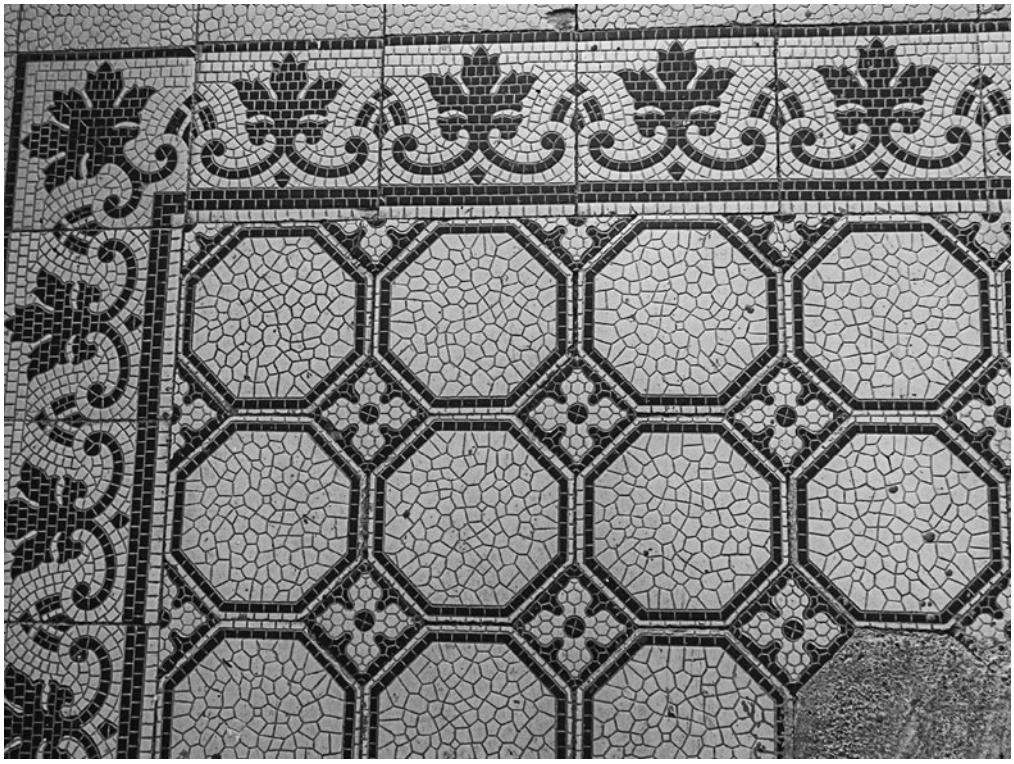

Sl. 2. Terrazzo u vili Antoinetti (foto: Natalia Beg)

Obitelj Schreiner bila je vlasnik i utemeljitelj tvornice glinene i šamotne robe u Bedekovčini. Osnovao ju je 1889. godine graditelj i poduzetnik Ferdo Stejskal s bratom Ernestom. Dvije godine nakon toga tvornica prelazi u vlasništvo tvrtke Wienerberger Ziegelfabriks und Baugesellschaft iz Beča. Tvornica je u velikom broju zapošljavala domaću radnu snagu pa je omogućila gospodarski napredak i poboljšala ekonomski standard stanovnika. Armin Schreiner bio je zaposlenik tvornice Zagorka. Obnašao je funkciju poslovođe. Sa suprugom Rosom živio je u kući Ferde Stejskala u Zagrebu. U kući njegova poslodavca rođeno je njegovo šestero djece. Najstariji sin dobio je ime po gospodinu Stejskalu kao znak poštovanja i zahvalnosti s obzirom na činjenicu da je Stejskal tvornicu prepustio Arminu Schreineru jer nije imao potomaka. Proizvodi tvornice iz Bedekovčine bili su vrlo zastupljeni u svim većim i važnijim gradnjama prvih desetljeća 20. stoljeća. Značajno je spomenuti da je Schreiner ostvarivao dobru suradnju s Društvom inženjera i

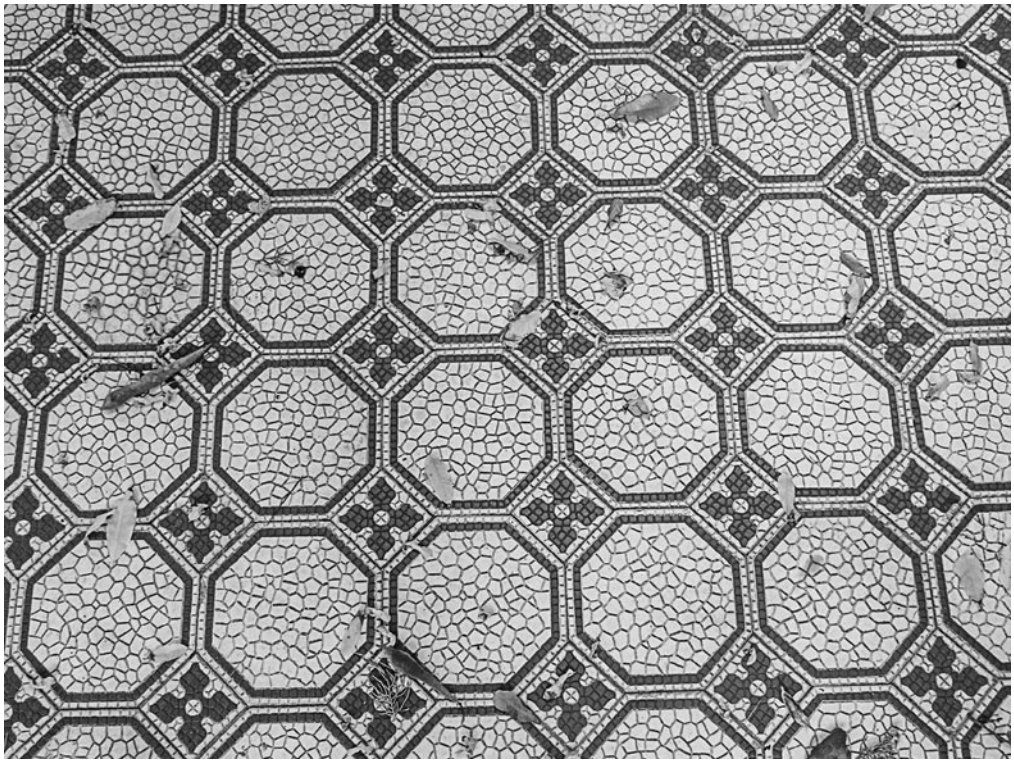
Sl. 3. Podne pločice u hodniku vile Antoinette (foto: Damir Krizmanić)

Sl. 4. Podne pločice rubne trake sa stiliziranim vegetabilnim motivom i one unutar trake heksagonalnog oblika u vili Antoinetti (foto: Natalia Beg)

arhitekata, ali i s privatnom umjetničkom školom Tomislava Krizmana.

Tvornica je proizvodila crijep, klinker i keramit pločice za podove, zidne pločice, cijevi od kamenine za instalacije, opeke od klinkera, keramita i šamota, ploče za štednjake, peći, kamine i kade za kupanje. Suradnju je ostvarivala s bečkom središnjicom i s češkom tvornicom Rako iz kojih je dopremala zidne pločice sa složenijim motivima i panoima za interijere. Vrlo dobru suradnju imala je i s domaćim arhitektima i graditeljima. Značajno je svakako napomenuti da je tvornica Zagorka pratila stilske mijene i trendove pa je tako porastom popularnosti secesijskog stila proizvodila i pločice sa secesijskim elementima. Na elegantnim crno-bijelim, bijelo-crno-sivim podnim pločicama očitovao se utjecaj škole Otta Wagnera. Upravo takve podne pločice bile su vrlo čest element stambenih prostora atelijera Benedik & Baranyai. Godine 1918. dolazi do promjene u vlasništvu pogona te ona prelazi u vlasništvo dioničkog društva Zagorka d.d. za građevnu

Sl. 5. Podne pločice u dvorištu vile Antoinette (foto: Natalia Beg)

industriju čiji je većinski dioničar i ravnatelj bio Armin Schreiner. Zagorka do tada ima podružnice u Bedekovčini, Zagrebu, Zidanome Mostu, Kutini, Pavlovcu pokraj Bjelovara, Petrovču kod Celja, ciglane Blato i Maksimir. Godine 1927. ocu Arminu u obiteljskom se poslu pridružio najstariji sin Ferdo. On je završio studij keramičke tehnologije u Češkoj te se nakon završetka studiranja vratio u Hrvatsku i radio kao direktor tvornice Zagorka. Zbog svojeg židovskog podrijetla članovi obitelji Schreiner do 1941. godine bili su uhićeni i raspoređeni u koncentracijske logore, gdje su i skončali svoje živote. Tvornica je nakon Drugoga svjetskog rata proglašena narodnom imovinom, nakon čega kvaliteta proizvodnje opada. Godine 1947. spojena je s tvornicom „Matija Gubec" i one su skupa preimenovane u tvrtku Zagorka – industrija glinenih proizvoda sa sjedištem u Bedekovčini. Godine 1963. spojena je s Jugokeramikom u Kombinat. Od 1971. godine ponovno je samostalna. Od 1992. krenula je privatizacija tvornice Zagorka te je kupuju austrijska tvornica Tondach i SILEX. Ubrzo SILEX svoj dio prodaje Tondachu.

Pogon keramike u vlasništvu je dioničkog društva PGM Zagorka. Od 2000. godine sa Zagorkom radi i Keramika Krapina. Godine 2008. Zagorka je preuzela tvrtku Termo Stil Keramika iz Šapca.

Sin Ferda Schreinera, Paul, jedini je preživio holokaust. Završio je Školu primijenjene umjetnosti – Odjel umjetničke i tehnološke keramike. Godine 1951. emigrira u Izrael, gdje radi u Izraelskom udruženju za keramička istraživanja te se školuje kod profesora Huga Heimanna. Godine 1959. radi kao tehnički voditelj tvornice keramičkih pločica Fagence Trust kod Tel Aviva. Kasnije se seli u Italiju sa suprugom, u Novaru, i prihvaća posao u talijanskoj tvrtki SITI. Godine 1976. osniva vlastitu tvrtku za savjetovanje iz područja keramičke tehnologije, Keraconsul.[12]

Tvornica Gilardi-Bettiza je tvornica cementa u Splitu. Početci njezina rada vežu se za ime Hoffling i godinu 1865., kada u zapadnom dijelu splitske luke, podno Marjana, on podiže peć za pečenje lapora. Godine 1870. odlazi iz Splita i tvornicu prodaje splitskim poduzetnicima Gilardiju i Bettizi po kojima tvornica dalje nosi naziv. To je bila prva dalmatinska tvornica cementa. Novi vlasnici otvaraju novi pogon za izradu proizvoda od cementa koji su bili pretežno dekorativni. Poznat je katalog iz 1909. godine u kojem su predstavljeni proizvodi tvornice. Istaknuto je da nijedan proizvod nema secesijskih obilježja, već se radi o predsecesijskim primjerima do 1900. ili o novom izdanju starijeg kataloga. U katalogu se nalazi 55 vrsta podnih pločica i rubnjaka raznih uzoraka, četiri tipa prepoznatljivih dimnjaka, kada za kupanje, zahodske školjke, sudoperi, slivnici, pultovi, stepenice, šuplje cijevi, nadgrobni spomenici, križevi, vaze, krstionice, škropionice i razni proizvodi dekorativne svrhe. Takve cementne dekoracije tada su se mogle naći više na zgradama koje su bile na periferiji grada nego u samom centru. Mnoge takve dekoracije upravo iz tvornice Gilardi-Bettiza krasile su mnoge splitske kuće (negdje su još sačuvane).

Postrojenje prestaje raditi 1933. godine, a 1941. su srušeni i njegovi dimnjaci koji su inače bili prepoznatljiv dio vizure zapadnog dijela splitske luke. Šezdesetih godina srušeni su zadnji ostatci zgrade tvorničkog postrojenja.[13]

[12] BAGARIĆ 2004, 1-20.
[13] SAPUNAR 1981, 105-111.

Sl. 6. Podne pločice u crkvi sv. Stjepana, Dobrinj (foto: Natalia Beg)

Sl. 7. Podna pločica s potpisom tvornice Zagorka, crkva sv. Stjepana, Dobrinj (foto: Natalia Beg)

Podne pločice vile Antoinette (Maharz) u gradu Rabu i crkve sv. Stjepana u Dobrinju te komparativni primjeri

Vila Antoinetta (sl. 1), koja je Rabljanima i široj javnosti poznata kao vila Maharz, sagrađena je 1912. godine. Naručitelj je rapski hotelijer, austrijski industrijalac Eugen Wolf, ujedno i njezin prvotni vlasnik.[14] Sagrađena je na području Gornje ulice u gradu Rabu, na mjestu nekadašnjeg benediktinskog samostana sv. Justine koji je porušen prije gradnje vile. Od samostana je još ostala crkva sv. Justine iz 1574. godine zajedno sa zvonikom iz 1672. godine[15] koji je dio prepoznatljive rapske vizure s četiri zvonika. Kasnije vila Antoinetta prelazi u ruke čeških obitelji Kostrica – Maharz i prema svom zadnjem vlasniku poznata je kao Maharzeva vila.[16] Smještena je na jugoistočnoj strani grada Raba, a njezin je vanjski plašt dosta dobro sačuvan, dok je interijer sačuvan djelomično. Od elemenata interijera ovom prigodom izdvajamo podnu oblogu. Jedan dio vile opremljen je parketom (sobe), dok su prostori hodnika, ulazne veže i vanjski prostor paviljona s grlom bunara opremljeni *terrazzom* ili pločicama. Podno stubišta nalazi se *terrazzo,* čije je središnje pravokutno polje obrubljeno trakom s motivima rombova (sl. 2). Hodnik koji povezuje interijer za stanovanje s vanjskim zelenilom dvorišta popločan je pločicama prljavo bijele boje (sl. 3). Središnji prostor hodnika ispunjen je heksagonalnim pločicama koje su u središnjem polju bez motiva uokvirene debelim crnim obrubom. Između heksagonalnih polja dijagonalno su umetnute pločice u obliku romba s motivima prljavo bijelih četverolista na crnom polju. Rubne podne obloge čine traku pločica prljavo bijele boje s crnim stiliziranim vegetabilnim motivom (sl. 4). U jednom dijelu hodnika koji vodi prema izlazu u dvorište pod je otučen. Isti motivi i raspored nalaze se i u paviljonu u dvorištu, u čijem je središtu grlo bunara (sl. 5). Površine pločica imitiraju izgled mozaičnog poda. Iste podne obloge nalazimo na još nekoliko lokacija, uglavnom duž jadranske obale, u Krku, Splitu i Šibeniku, ali i u Zagrebu.

[14] TURK 1994, 26.
[15] DOMIJAN 2007, 131-136.
[16] TURK 1994, 51, 53.

Na otoku Krku nalazimo ove pločice u Dobrinju, na parteru župne crkve sv. Stjepana. Crkva se spominje od 12. stoljeća i tijekom vremena doživjela je brojne preinake. Godine 1902. potpuno je obnovljena. Zadnju veliku preinaku doživjela je 1954. godine.[17] Obnova 1902. godine bila je u vrijeme plovana Iva Trinajstića, kada je potpuno obnovljena i povećana te su stari drveni oltari zamijenjeni mramornima.[18] Podne obloge u crkvi sačuvane su u cijelosti. Jedan dio koji se nalazi u središnjem brodu crkve ima motive velikih crno-bijelih rombova i geometrijske motive (sl. 6). Motiv rombova formira oblik križa u čijem je središnjem polju kvadrat ispunjen pločicama koje formiraju geometrijske motive. Unutar prvog kvadrata je manji kvadrat sastavljen od četiri pločice prljavo bijele boje s crnim stiliziranim vegetabilnim motivima. Obrubne trake obrubljuju crno-bijele rombove i kvadrat unutar njih. Identične su kao one u Maharzevoj vili u gradu Rabu. Geometrijski motivi koji se javljaju duž cijelog središnjeg broda i unutar većeg kvadrata u polju s rombovima sastoje se od niza pločica prljavo bijele podloge. Na podlogu je upisana crna kružnica. U njezinu je središtu motiv koji izgledom podsjeća na stilizirane zvijezde s četiri kraka vijugavih linija. Pločice prekrivaju cijeli pod brodova crkve, izuzev prezbiterija koji je prekriven drugim tipom podnih obloga. Kao i na rapskom primjeru, površine svih podnih pločica imitiraju mozaični pod. Jedna od pločica nosi oznaku tvornice Zagorka Bedekovčina te zahvaljujući sačuvanom potpisu znamo tko je proizvođač (sl. 7).

Sljedeći primjer istih pločica su one u secesijskoj kući Iljadica iz 1911. godine u Šibeniku, gdje se nalaze na stubištu i u ulaznom prostoru u zgradu. Još jedan objekt za koji se u literaturi navodi da se u njemu nalaze iste pločice jest zgrada suda u Šibeniku iz 1895. godine. Tamo su ugrađene u hodnike uz središnje stubište.[19]

Kuća Nakić u Splitu također ima podne obloge kao u prijašnjim primjerima. Arhitekt Špiro Nakić za svoga oca Vicka Nakića počinje graditi kuću u secesijskom stilu. Kuća je završena 1902. godine. Arhitekt Nakić, rođeni Splićanin (rođen 7. veljače 1872.), pohađao je tehnički odjel

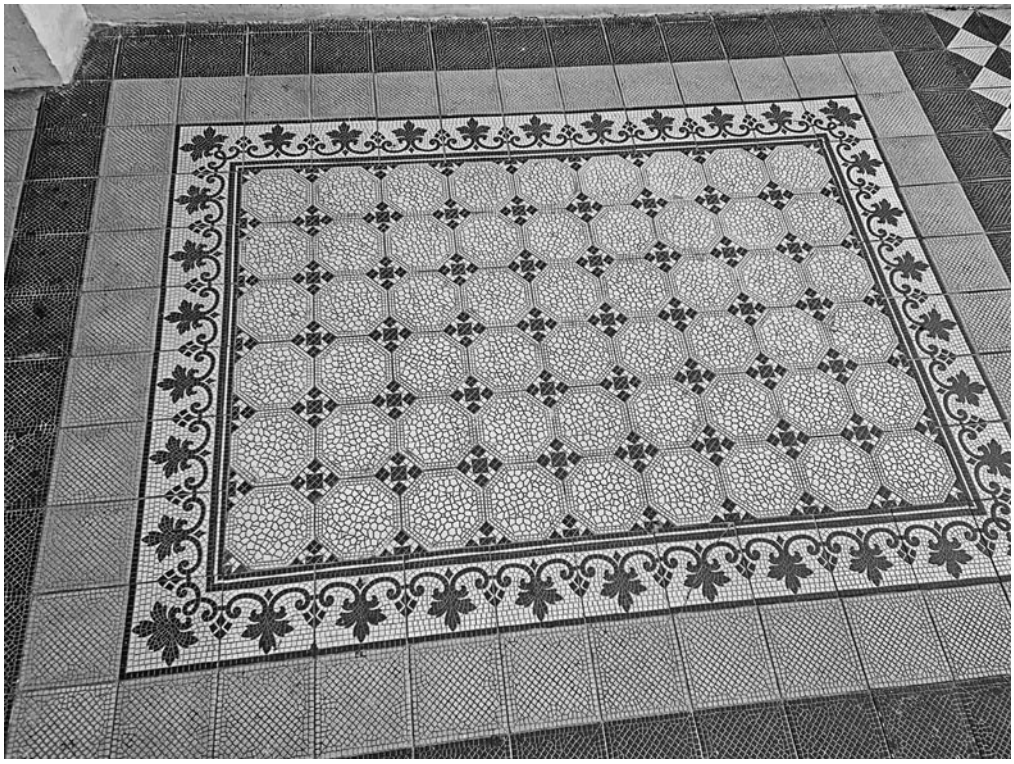
[17] RAGUŽIN 2005, 156; BRADANOVIĆ 2012, 146; BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 1977, 414, 416.
[18] BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 1977, 414.
[19] ŠPRLJAN 2015, 153.

u Trstu. Nakon Trsta odlazi u Beč, gdje se nastavlja školovati na arhitektonskom odjelu na Umjetničkoj akademiji u Beču. Nakon školovanja radi u ministarstvu, gdje je kao poduzetnik realizirao nekoliko građevina za koje je dobio priznanja. U Beču dolazi u doticaj sa secesijom, koju donosi u Split na kući Nakić.[20] Danas je zgrada u funkciji hotela. Za pločice neki pretpostavljaju da su izrađene u tvornici Gilardi-Bettiza. Kada se pogleda katalog tvornice iz 1908. godine, vidi se da je jedan od uzoraka poput uzorka na pločicama koje se nalaze u središnjem brodu crkve sv. Stjepana u Dobrinju, samo u obrnutim bojama (rombovi).[21] Podloga Gilardi-Bettiza pločica je bijela, a središnji motiv crne je boje, dok je u Dobrinju obrnuto. Međutim, to je vrlo čest uzorak koji se javlja u raznim stilskim razdobljima.

Pod u prostorijama sanitarnog čvora u Državnom arhivu u Zagrebu (sl. 8) popločan je pločicama kao u župnoj crkvi sv. Stjepana u Dobrinju (sl. 9). Pločice su složene na isti način kao u opisanim primjerima, tako da se između većih heksagonalnih pločica umeću manje oblika romba. Veće su prljavo bijele boje, dok su u manjima crni detalji u obliku kvadrata koji je u sredini, a oko njega su crni rombovi. Na jednoj od pločica bijele boje je potpis Armin Schreiner, Zagreb (sl. 10). Armin Schreiner vlasnik je tvornice Zagorka od 1910. godine.[22] Površina ponovno imitira tehniku mozaika, izuzev pločica tipa one na kojoj je ispisan potpis. Zgrada Državnog arhiva građena je od 1911. do 1913. godine u stilu secesije prvog desetljeća 20. stoljeća.[23]

Svagdje možemo prepoznati utjecaj bečke secesije jer iste primjere nalazimo kao podno opločenje u secesijskim postajama podzemne željeznice u Beču koje je gradio Otto Wagner. To ne iznenađuje imajući u vidu činjenicu da tvornicu Zagorka 1891. godine kupuje bečka tvrtka Wienerberger Ziegelfabriks und Baugesellschaft.[24]

[20] PIPLOVIĆ 1987, 89, 91.
[21] https://www.gilardibettiza.it/cataloghi.html (pristupljeno: 29. I. 2024.).
[22] DOBROVŠAK 2017, 98.
[23] KNEŽEVIĆ 2011, 146-147.
[24] BAGARIĆ 2018, 4-5.

Sl. 9. Podne pločice u crkvi sv. Stjepana, Dobrinj (foto: Natalia Beg)

Uloga Otta Wagnera u prodoru secesije na hrvatski umjetnički obrt

Otto Wagner, poznati austrijski arhitekt, tijekom svoje karijere projektirao je u različitim stilovima. Rani radovi imaju stilske osobine neorenesanse, dok se kasnije u njegovu radu primjećuju modernizacija i purifikacija. Početkom 20. stoljeća bio je glavni nositelj novog stila – secesije. Primjeri njegove prve faze secesije koju karakterizira izrazita dekorativnost su kuće na Linke Wienzeile 38 i 40 (1898.), postaje bečke gradske željeznice na Karlsplatzu (1898.) i Schönbrunnu (Carski paviljon 1898.). Motivi su mu u to vrijeme bili inspirirani vegetabilnim ornamentima. Potaknuo je dolazak secesije na prostor Hrvatske posredstvom učenika koji su pohađali Specijalnu školu Otta Wagnera. Neki od njih su dobro poznata imena kao što su Vjekoslav Bastl, Viktor Kovačić i Juraj Zaninović. Neka možda manje poznata imena za koja se u literaturi navodi da su Wagnerovi učenici s prostora današnje Hrvatske su i Josip (Josef) Costaperaria i Gustav Flesch von Brunningen. Značajno

je ovdje spomenuti i arhitekta Theodora Traxlera koji je rodom iz Donje Austrije, ali ostavio je značajan opus u gradu Rijeci. Osim navedenih imena, bilo je još Wagnerovih učenika koji su podrijetlom s teritorija Istre, Primorja i Dalmacije, ali su živjeli u raznim gradovima tadašnje Austro-Ugarske: Eduard Kramer, Marcel Kammerer, Ivan Lavrenčić, Jože Plečnik, Otto Schonthal, Max Fabiani i drugi. Polaznici Wagnerove škole imali su ostvarenja kako u Zagrebu, tako i u Rijeci, Voloskom, Opatiji, Lovranu, Hvaru i na Brijunima, od čega su neki od projekata realizirani, a neki nisu.

U kontekstu ovog članka značajno je istaknuti tvornice i obrte s kojima je surađivao. Jedna od važnijih suradnji je ona s tvornicom namještaja Bothe & Ehrmann koja je proizvodila jedan od najkvalitetnijih namještaja na području Austro-Ugarske, a čija je središnjica bila u Zagrebu. Kasnije su osnovali i podružnicu u Beču. Bečka tvrtka Ignaz Grindl ostvarivala je suradnju s Ottom Wagnerom te izrađivala predmete od metala za bečku željeznicu. Spominjemo je u ovom radu zbog činjenice da je identična ograda izvedena u Dubrovniku na Boninovu vezano uz tramvajsku liniju Gruž – Dubrovnik. Rad je izveden prema Wagnerovu projektu. Na kraju za ovaj članak najvažnija suradnja, a to je ona s tvornicom Zagorka iz Bedekovčine. Čini se da se o takvoj suradnji u literaturi tek pretpostavlja. U prilog toj pretpostavci ide tekst iz 1900. godine u *Viestima društva inženjera i arhitekata u Zagrebu* (službeno glasilo arhitektonske i inženjerske struke u Hrvatskoj). Članak donosi prikaz posjeta hrvatskih arhitekata i inženjera tvornici u Bedekovčini, pri čemu su im pokazani nacrti za koje se tvrdilo da su „... po poznatomu kr. gradj. nadsavjetniku Ottonu Wagneru osnovani“.[25]

Zaključak

Izlažući sve komparativne primjere podnih pločica tipa onih u gradu Rabu u vili Antoinetti te onih u crkvi sv. Stjepana u Dobrinju na Krku, vidimo da se radi o istom tipu – istog su načina obrade i motiva. Sve su postavljene u zgrade svjetovne namjene, izuzev krčkog primjera. Datiramo ih na početak 20. ili kraj 19. stoljeća, u vrijeme u kojem se na

[25] DAMJANOVIĆ 2020, 1-121.

području istočne obale Jadrana stil secesije miješa sa stilom historicizma u arhitekturi. Secesija na otocima kao stil nije toliko poznata, ali iz navedenih primjera vidi se da ih nije zaobišla. Velika arhitektonska dostignuća nisu ostvarena, ali secesija je kao stil ipak došla i na malo izoliranije sredine kao što su otoci. To vidimo na primjeru malobrojnih arhitektonskih pothvata i obrtničkih ostvarenja. Ovdje se konkretno radi o proizvodnji podnih obloga. Na sreću, jedan je od podova i potpisan pa spomenute pločice iz teksta možemo pripisati tvornici Zagorka. Ostali podovi, osim krčkog, nisu potpisani, koliko znamo, ali kako se radi o istim motivima i načinu obrade, čini se da su svi proizvodi tvornice iz Bedekovčine. Neki smatraju da je pod u Splitu radila lokalna splitska tvornica Gilardi-Bettiza, što bi bilo praktično i logično. Prihvatimo li da je tako, ispada kako su dvije tvornice radile identične podne pločice. Uzimajući u obzir sve iznesene podatke, čini se da su navedene pločice nastale pod utjecajem Otta Wagnera i bečke secesije. Štoviše, nameće se zaključak da su nastale prema Wagnerovim nacrtima. Takav transfer nimalo ne iznenađuje s obzirom na nabrojena imena naših đaka koja su pohađala Wagnerovu školu. Kako analogiju pločica nalazimo i u bečkom metrou, sve se više čini da ideja o nacrtima koje je radio za Zagorku nije puko nagađanje. To isto tako ne iznenađuje jer je središnjica tvornice Zagorka u Beču. Osim toga, literatura navodi i suradnju sa zagrebačkom tvornicom namještaja te izvođenje projekta ograde u Dubrovniku jedne austrijske tvornice prema Wagnerovim nacrtima, što govori da Zagorka ne bi bila izolirani slučaj. Vrlo je lako moguće i da su pločice za vilu na Rabu došle izravno iz bečke središnjice jer je prvotni investitor, Wolf, Austrijanac. Na većini nabrojenih lokacija i primjera gdje su pločice sačuvane vidi se da su cijele, bez pukotina i oštećenja nakon više od 100 godina, što govori o kvaliteti tadašnje proizvodnje tvornice Zagorka. Ovim člankom nastoji se postaviti u istraživački diskurs jedna pomalo zanemarena i nedovoljno valorizirana tema baštine.

Sl. 10. Zidna pločica u Državnom arhivu u Zagrebu s potpisom Armin Schreiner (foto: Natalia Beg)

LITERATURA

BAGARIĆ, Marina, Od fasade do kamina: keramika za arhitekturu, u: *Secesija u Hrvatskoj* (Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 15. 12. 2003. – 31. 3. 2004.), katalog izložbe, ur. Anđelka GALIĆ, Miroslav GAŠPAROVIĆ, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2003., 84-91.

BAGARIĆ, Marina, Sanatorij u Klaićevoj ulici u Zagrebu – djelo arhitekta Ignjata Fischera, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 30 (2006): 265-280.

BAGARIĆ, Marina, *Obitelj Schreiner i tvornica Zagorka*, (katalog), Zagreb: Židovska općina Zagreb, 2018.

BOLONIĆ, Mihovil – ŽIC-ROKOV, Ivan, *Otok Krk kroz vjekove*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost (Analecta Croatica Christiana, sv. IX.), 1977.

BRADANOVIĆ, Marijan, Razvitak naselja na kvarnerskim otocima – primjer Dobrinja, *Ars Adriatica* 2 (2012): 139-156.

BRAUDEL, Fernand, *Civilization and Capitalism. Volume I: The Structures of Everyday Life*, London – New York: William Collins Sons & Co Ltd and Harper & Row, 1981.

BUŽANČIĆ, Radoslav – JELIČIĆ RADONIĆ, Jasna – KATIĆ, Miroslav – MAROEVIĆ, Tonko – RENDIĆ MIOČEVIĆ, Ante, *Pharos. Antički stari grad: u povodu 2380. obljetnice utemeljenja,* (Muzejsko galerijski centar, prosinac 1995. – siječanj 1996.), (katalog izložbe), ur. Jasna JELIČIĆ RADONIĆ, Biserka RAUTER PLANČIĆ, Zagreb: Muzejsko galerijski centar, 1995.

ČAUŠEVIĆ-BULLY, Morana – BULLY, Sebastien, Le peigne paléochrétien de Mirine (Omišalj, Île de Krk), u: U: *Aspice hunc opus mirum. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana Nikole Jakšića / Festschrift on the occasion of Nikola Jakšić's 70th birthday*, ur. Ivan JOSIPOVIĆ, Miljenko

JURKOVIĆ, Zadar – Zagreb: Sveučilište u Zagrebu / University of Zagreb, Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek / International Research Center for Late Antiquity and the Middle Ages (Dissertationes et Monographiae 15), Sveučilište u Zadru / University of Zadar, 2020., 359-372.

ČAUŠEVIĆ-BULLY, Morana – VALENT, Ivan, *Municipium Flavium Fulfinum*. Dijakronijska studija gradske strukture s posebnim osvrtom na forumski prostor / *Municipium Flavium Fulfinum*. Diachronic study of the city structure with a special attention to the forum, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 32 (2015): 111-145.

DAMJANOVIĆ, Dragan, *Otto Wagner i hrvatska arhitektura*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF press, 2020.

DOBROVŠAK, Ljiljana, Židovi u Hrvatskom zagorju, *Studia lexicographica* 10-11/2016-2017 (2017) 19/20: 63-118.

DOMIJAN, Miljenko, *Rab – grad umjetnosti*, Zagreb: Barbat, 2007.

JURIĆ, Zlatko, Arhitekt Vjekoslav Bastl. Radovi 1901-1910., *Život umjetnosti* 56/57 (1995) 1: 44-57.

KNEŽEVIĆ, Snješka, *Zagreb: grad, memorija, art*, Zagreb: Meandarmedia, 2011.

McKAY, Alexander G., *Römische Häuser, Villen und Paläste*, Luzern – Herrsching: Atlantis Verlag, 1984.

PIPLOVIĆ, Stanko, Splitski arhitekti Š. Nakić i J. Kodl. Od eklekticizma do moderne, *Kulturna baština* 17 (1987): 88-104.

RAGUŽIN, Alojzije, *300 crkvi i kapela na otoku Krku. Dekanati Krk, Vrbnik, Omišalj*, Punat: vlastita naklada, 2005.

SAPUNAR, Ante, Prva dalmatinska tvornica cementa (Gilardi – Bettiza) i njeni dekorativni proizvodi u arhitekturi Splita, *Kulturna baština* 11-12 (1981): 105-111.

ŠPRLJAN, Ivo, Stari podovi u šibenskim interijerima, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 39 (2015): 141-160.

TURK, Hrvoje, *Povijest turizma i ugostiteljstva (otoka) Raba*, Rijeka: Povijesno društvo Rijeka, 1994.

***

https://www.zsolnay.hu/pages/thehistory

https://www.gilardibettiza.it/cataloghi.html

Natalia BEG

A Contribution to the Study of Old Floors on the Islands of Krk and Rab: The Example of the Floor Tiles of the Church of St. Stephen in Dobrinj and Villa Antoinette in the Town of Rab

Summary

Original floors dating from the time of construction of a church or a private house are difficult to find today, as they have rarely been preserved. Even when they have survived, access to them can be limited, especially in the case of private houses or villas. Nevertheless, some examples are accessible and known to the public thanks to individuals who have documented them. This paper presents examples from the island of Krk and the town of Rab, which are then compared with examples from larger Dalmatian cities and from Zagreb. The floors were selected based on the motifs that appear on them and the materials from which they are made. These are identical or very similar motifs found in the interiors of several buildings of different purposes, located in different places.

Keywords: old floors, Bedekovčina, Zagorka factory, Villa Antoinetta, Church of St. Stephen, Dobrinj.